

הארכת הסיוע ההומניטארי לאזור אדליב בצפון סוריה -

ומה עם הדרום?

כרמית ולנסי | 9 באוגוסט, 2021 | גיליון 1507

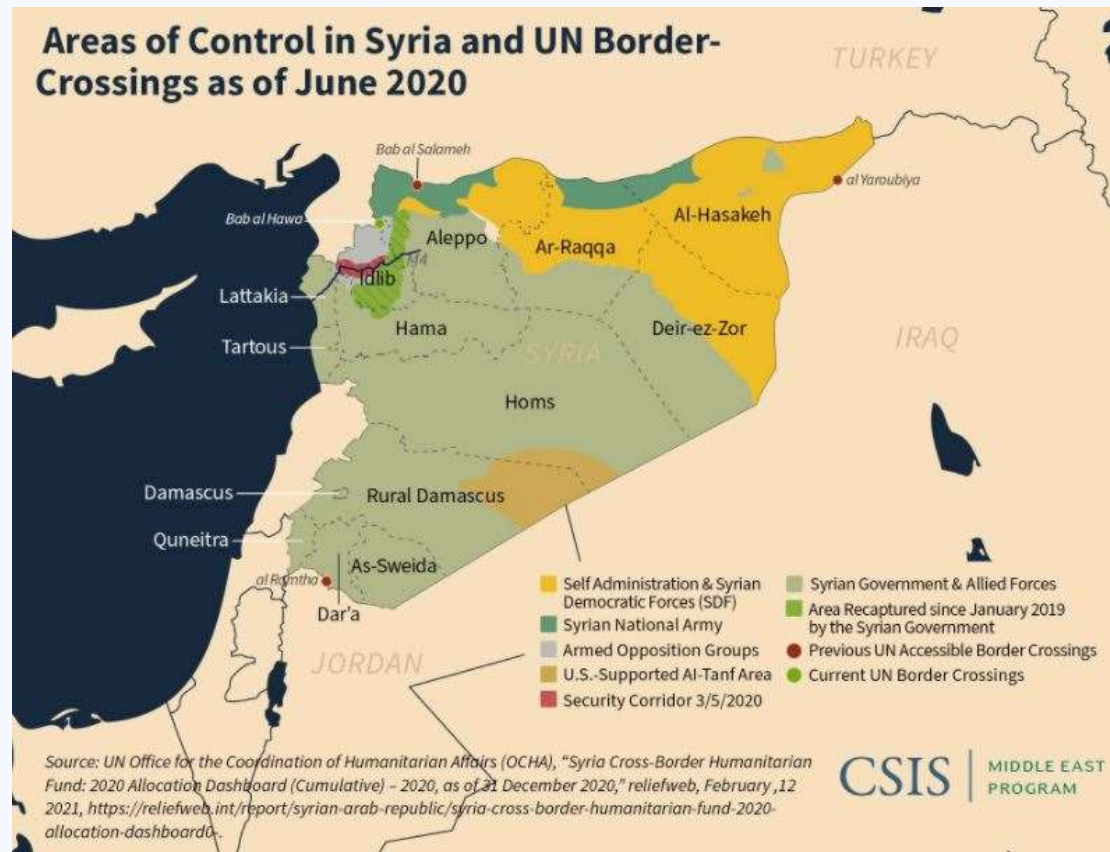
מועצת הביטחון של האו"ם אישרה בתחילת חודש יולי את הארכתה בשנה נוספת של הפעילות במעבר הגבול באב אל-הווא, היחיד שנותר להעברת סיוע ההומניטארי לאזור אדליב שאינו תחת שליטת משטר אסד. הסכמתה החריגה של רוסיה להאריך את פעילות המעבר עשויה להעיד על נכונות חדשה לשיתוף פעולה בינה לבין ממשל ביידן. על ישראל לנצל את הקשב הבינלאומי המועט שנותר לסיוע לסוריה ואת ניצני הדיאלוג האמריקאי-רוסי בנושא, ולכונן מנגנוני סיוע ההומניטארי לאזור דרום סוריה, שהפך שטח מופקר, רווי אלימות ובעיקר יעד להשפעה איראנית.

בחודש יולי אושרה הארכתו בשנה נוספת (לאחר חצי שנה יוגש דוח פעילות להארכה בחצי שנה נוספת) של מנדט האו"ם להפעיל את מעבר הגבול שדרכו מועבר סיוע ההומניטארי לאזור אדליב שבשליטת המורדים בצפון סוריה ואינו נמצא בשליטת המשטר המרכזי בדמשק. באזור מתגוררים כ-3.4 מיליון סורים, רובם במחנות פליטים, בתנאי רעב ועוני. מאז שמעבר הגבול החל לפעול בשנת 2014, הוא מהווה צינור החמצן המרכזי להגשת סיוע ההומניטארי לתושבים ולעקורים. מדי חודש מועברות דרך באב אל-הווא למעלה מ-1,000 משאיות המכילות מזון ותרופות, עבור מיליוני נזקקים.

בין השנים 2014-2020 אישרה מועצת הביטחון של האו"ם - בהחלטה 2533 - את הפעלתם של ארבעה מעברי גבול ההומניטאריים לשטחים שאינם בשליטת המשטר בסוריה: בגבול עם טורקיה ועם עיראק - לאזורים שבשליטת הכורדים והצבא הדמוקרטי הסורי (SDF); בגבול הירדני - לאזור דרום סוריה ובעיקר למרחב דרעא. ב-2020 רוסיה וסין הטילו וטו על הפעלת שלושה מתוך ארבעת המעברים, בתואנה שמדובר בפגיעה בריבונות של הממשל המרכזי בסוריה, וכך למעשה הותירו את מעבר באב אל-הווא כמעבר היחיד לסיוע ההומניטארי.

בעוד תשומת הלב העולמית המוגבלת שנותרה לסוריה מופנית לאזור אדליב, שנמצא בשליטת ארגון הג'האד "היאית תחריר א-שאם", ניכרת התעלמות מאזורים אחרים במדינה הזקוקים אף הם לסיוע ההומניטארי, ובעיקר אזור דרום סוריה. בשאר אל-אסד, השולט רק על כשני שלישי משטחי המדינה, נוקט אמנם צעדים הנועדים לייצר חזות של משטר מתפקד כדי לגייס לגיטימציה והכרה בשלטונו ולעודד השקעות במדינה. אלא שבפועל, סוריה מפורקת

ומחולקת למספר אזורי שליטה. השלטון המרכזי נעדר יכולת אפקטיבית להחיל משילות ולספק לאוכלוסייה מוצרי בסיס ושירותים ציבוריים באופן רציף ותקין. מעבר לשליטה המוגבלת של המשטר, הסיבה למשילות השברירית היא בעיקר המשבר הכלכלי החריף שפוקד את סוריה מאז 2019.

סטטוס עדכני של מעברי הגבול לסיוע הומניטארי בסוריה | שרטוט: המשרד לתיאום בעניינים הומניטריים של האו"ם

כך, למרות הרגיעה בלחימה ביחס לשנים קודמות, המצב הכלכלי מחמיר: יותר מ-90 אחוזים מהתושבים חיים מתחת לקו העוני, לרבות אלו שנמצאים באזורים שבשליטת אסד. מתוך אוכלוסייה המונה כ-17 מיליון איש, [13.4 מיליון זקוקים לסיוע הומניטארי. מדובר בעלייה של 21 אחוזים בהשוואה לשנת 2020](#); הלירה הסורית נמצאת בשפל חסר תקדים ואיבדה 78 אחוזים מערכה מאז אוקטובר 2019; מוצרי היסוד התייקרו במעל ל-250 אחוזים ואספקת החשמל מוזרמת בין שעתיים לארבע שעות ביום. נוסף על כך, בחודש יולי העלה המשטר את מחירי הדלק, הלחם, האורז והסוכר, שהפכו מזה זמן לנדירים; מגפת הקורונה אך החריפה את המשבר ההומניטארי - כמחצית ממוסדות הרפואה בסוריה מתפקדים חלקית בלבד או אינם מתפקדים כלל. לבסוף, על פי [דו"ח האו"ם, 82 אחוזים ממשקי הבית בסוריה חוו בשנתיים האחרונות הרעה](#) בתנאי החיים וביכולתם להשיג מוצרי יסוד.

אדליב אמנם מהווה את האזור הבעייתי ביותר מבחינה הומניטארית בשל היותו מקלט לפליטים ולעקורים, ברם, המציאות הקשה לא פוסחת גם על אזורים הנמצאים תחת שליטת המשטר, ובפרט אזור דרום סוריה. נוסף על המשבר הכלכלי, הדרום נתון במאבקים אלימים

וחוסר יציבות, בין היתר בשל לחצים כלכליים, היעדר משילות ונאמנויות מתנגשות. להמחשת המצב, בסוף יולי 2021 פרצה לחימה באזור הדרומי של דרעא, לאחר שמשטר אסד ניסה להשתלט על האזור באמצעות כוחות צבא, במטרה לבסס שליטה ולגזול את הסמכויות המקומיות שהוענקו לוועד המרכזי של דרעא במסגרת הסכמי הפיוס משנת 2018, שנחתמו בתיווך רוסי.

דרום סוריה הפך מרחב כאוטי, שבו ערב רב של פלגים חמושים נלחמים זה בזה ונגד כוחות המשטר - ביניהם גורמי אופוזיציה, גורמים הנתונים להשפעה איראנית או רוסית, וכן גורמים מקומיים הנהנים ממידה מסוימת של אוטונומיה ביחס לממשל המרכזי. מעבר לרעב ולעוני הפושה בדרום, אחת לכמה זמן המשטר מטיל מצור על אזורים מסוימים, כמו דרעא, ומחריף בכך את המשבר ההומניטארי הקיים. מי שמנצל את המשילות הרעועה ואת המשבר הכלכלי במרחב זה הם איראן ושלוחיה, החותרים לבסס השפעה. כדברי סורי מקומי: "[... האזרחים שהיו כאן מתו או ברחו. מי שנשאר הם מקומיים חמושים, בעלי תודעה פוליטית עמוקה שאינם מחויבים אלא לעצמם. כיום אין ביטחון כלכלי או ביטחון כלל ומידת הכאוס גבוהה. יש כאן חור שחור ששואב לתוכו השפעה \[איראנית\]](#)".

סוגיית הסיוע ההומניטארי - מסלע מחלוקת בינלאומי להזדמנות - גם עבור ישראל

ראוי שהסוגיה ההומניטארית תעסיק גם את ישראל בשל הגבול המשותף עם סוריה. הדיון הבינלאומי המתנהל לאחרונה לגבי הארכת פעילותו של מעבר באב אל-הווא מייצר חלון הזדמנויות זמני שכדאי לנצל.

היות סוריה בעת הנוכחית מדינה מפורקת ומחולקת לאזורי השפעה מגלמת יתרונות פוטנציאליים עבור ישראל, שניתן יהיה לממשם על ידי אימוץ מדיניות דיפרנציאלית, מותאמת למרחבים שונים במדינה זו. אשר לדרום, ישראל מעוניינת להשפיע על המתרחש בגולן הסורי על מנת למנוע התבססות של שלוחי איראן במרחב ולצמצם את האיום הביטחוני הנשקף לה משם. לצד האפקטיביות של התקיפות הצבאיות נגד יעדים איראניים בסוריה, ישראל יכולה להרחיב את מגוון האמצעים שהיא נוקטת ולהוסיף לו שיח (ישיר או עקיף) עם הקהילות המקומיות, המתנגדות למשטר אסד ולהשפעה איראנית, בעיקר מול גורמים סונים ודרוזים הכמהים לשיח עם ישראל ולתמיכה ממנה. חיזוק הקשר עם המקומיים יכול להתבטא גם בסיוע ההומניטארי - אספקת מזון, דלק, שירותי בריאות. מהלך כזה יגביר את השפעתה של ישראל במרחב, ובעיקר יפחית את תלותם של מקומיים בחזבאללה ובאיראן, המנצלות היטב את המצוקה האזרחית. במילים אחרות, כשמדובר בזירת עימות סבוכה ומורכבת הכוללת מאמצים צבאיים, כלכליים ואזרחיים, שמפעיל הצד השני כדי לייצר יתרון בשטח, ראוי שגם ישראל תעשה שימוש בכלים מגוונים - צבאיים ואזרחיים - על מנת לא להותיר את הזירה בידי איראן ושלוחיה. מהלך כזה עשוי בהמשך להתברר כבסיס לשיתופי פעולה אזרחיים, אפשר שתוך רתימת מדינות ערביות, בפרט מדינות המפרץ, להשקעה ולסיוע כלכלי לשיקום האזור. זאת, כתחליף לנוכחות האיראנית.

ברמת המעצמות, ממשל ביידן ממקם את הסוגייה ההומניטארית בראש סדר העדיפויות המדיני שלו בסוריה. יתר על כן, הממשל מבקש לבחון דרך דיון זה את הרצון הרוסי להתפשר ולשתף פעולה גם בסוגיות אחרות. [בראיתו, הנכונות הרוסית להאריך את הסיוע עשויה להוות צעד ראשון לקראת חידוש והרחבה של תהליכים בילטרליים בין השתיים בנוגע לסוריה, לצד צעדים חיוביים נוספים.](#)

לקראת חשיבה מחודשת

המלחמה בסוריה מתנהלת מעל עשור וממשיכה לייצר אתגרים ביטחוניים, משברים הומניטאריים וחוסר יציבות שגולש לזירה הבינלאומית, בלי שאף אחד מהצדדים הרלוונטיים מצליח למנוע את ההידרדרות. מהלך נקודתי, בדמות סיוע הומניטארי לאוכלוסיות מקומיות, עשוי להיות בבחינת צעד ראשון לקראת לשיתופי פעולה מקומיים ואזוריים, ואף להוות מקפצה לשיח בינלאומי רחב (כעת, כשרוסיה ריככה את עמדתה בנושא) לגבי עתידה של סוריה במתווה החלטת מועצת הביטחון של האו"ם 2254 ("מפת דרכים" להסדר בסוריה, דצמבר 2015). שיתופי פעולה אלו עשויים להתגלות כאפקטיביים בייצוב הזירה, גם תוך הבטחת האינטרסים הביטחוניים של ישראל.

רוסיה היא שחקן המפתח בסוריה בכלל ובדרום המדינה בפרט, ולכן סיוע הומניטארי לאוכלוסייה המקומית חייב להיות מתואם עם מוסקבה (ביידוע אמריקאי). למרות שרוסיה התנגדה עד כה לכל מאמץ הומניטארי עוקף משטר אסד, יתכן כי בעת הנוכחית, הסיוע יישתר מספר יעדים רוסיים: השבת היציבות ושיכון הלחימה בגזרת הדרום; צמצום ההשפעה והנוכחות האיראנית בדרום; שיקום תדמיתה של רוסיה ויצירת דימוי של שחקן אחראי, שפועל גם במישור ההומניטארי. זאת ועוד, מהלך הסיוע עשוי להעניק לרוסיה נקודות זכות מול וושינגטון ולהעמיק את מרחבי שיתוף הפעולה בין המעצמות, אפשר שגם בנושאים שחורגים מהזירה הסורית. סביר כי רוסיה תדרוש בתמורה מישראל לעצור או לכל הפחות להגביל את התקיפות נגד יעדים של משטר אסד בסוריה וכי הסיוע יועבר בחסות ארגונים הומניטאריים, ללא טביעת אצבע ישראלית. לשם כך, נדרש לגייס למאמץ את ירדן, שאף לה אינטרסים במרחב – צמצום ההברחות, הרחקת ההשפעה האיראנית וייצוב. אם יוסכם על מסדרון סיוע מישראל דרך ירדן יגדל הסיכוי להסכמה רוסית לכינונו ולרתימת גורמים בינלאומיים נוספים למאמץ.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט